

УДК373.5.016:821.161.2:004.42

Світлана Паламар
ORCID iD 0000-0001-6123-241X

кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
заступник директора з наукової роботи,
доцент кафедри педагогіки та психології
Педагогічного інституту
Київський університет імені Бориса Грінченка,
б-р. Ігоря Шамо, 18/2, 02154, м. Київ, Україна
s.palamar@kubg.edu.ua

Назаренко Людмила,
кандидат педагогічних наук,
учитель Миколаївської загальноосвітньої школи
I – III ступенів № 11,
Миколаїв, Україна.
Melaniya2018@gmail.com

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

У статті розглянуто актуальні проблеми емоційно-інтелектуального розвитку й виховання молоді в процесі навчання літератури; з'ясовано мотиваційну готовність учнів 10-11-х класів до використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у предметній діяльності; запропоновано можливі види читацької діяльності з використанням ІКТ у ході подієвого, пообразного, проблемно-тематичного аналізів художнього твору; подано оцінки експериментальної роботи. Наведено зв'язок із важливими практичними завданнями, показники рівнів сформованості ЛК старшокласників засобами ІКТ. Розкрито досвід використання ІКТ під час аналізу художнього твору. Висвітлено естетичну рецепцію й мистецьку комунікацію (внутрішню й зовнішню) між автором, твором і читачем.

Ключові слова: літературна компетентність; інформаційна компетентність; читач; художній твір; аналіз художнього твору; усвідомлене сприймання; аналітична діяльність; інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); практичні завдання.

© Паламар С., Назаренко Л., 2019

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2019.3-4.7391>

Вступ. На часі попит у випускниках шкіл, які здатні репрезентувати себе, бути компетентними, з активною життєвою позицією, комунікабельними. Знайомлячись на уроках української літератури з художнім словом, учні вчаться сприймати його в мистецьких взаємозв'язках, поєднуючи відчуття з розумовою працею. Для того, щоб відбулося єднання моральності й інтелектуальності, потрібно докласти чимало вольових зусиль, але спостерігаємо тенденцію, що нині школярі не завжди спроможні зосередитися на структурі навчальної діяльності, усвідомити сповна задум автора, співвіднести описані події з реаліями справжнього життя, взяти участь у дискусії, диспуті. Їхня звичка опрацьовувати невеликі за обсягом пости, інформаційні повідомлення, електронні видання, які зосереджені на новинах маркетингу, моді, призводить до того, що реципієнти не розрізняють масову літературу й елітарну. На заваді стоять і сучасні «кишенькові» твори, діалоги в яких нагадують спілкування в чатах та блогах. Кліповість мислення не сприяє тривалому запам'ятовуванню, уся отримана інформація засвоюється на рівні примітивного розуміння.

Постановка проблеми. Спостереження за викладанням української літератури в школі засвідчує, що існує потреба в оновленні системи освіти, але в той же час переважає традиційний підхід до планування та реалізації дидактичної освітньої мети. Є запити на розвиток проектного навчання, але домашні завдання для десятикласників та одинадцятикласників мають переважно репродуктивний характер, формально відбувається їхня диференціація. Потреба розширювати читацькі обрії, формувати літературну й інформаційну компетентність, творчі здібності, навчати мислити не заангажовано, вести діалог як внутрішній так і зовнішній залишається актуальною й сьогодні, тому вважаємо за доцільне запропонувати один із способів розв'язання проблеми формування літературної компетентності старшокласників у ході аналізу художнього твору з використанням інноваційних засобів навчання, розкрити особливості використання ІКТ у предметній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розв'язанню означеної проблеми під час вивчення шкільного курсу української літератури приділяли увагу Т. Бабійчук, Г. Клочек, В. Уліщенко, В. Шуляр; у ході вивчення зарубіжної літератури – О. Куцевол, О. Ісаєва, Л. Мірошніченко; серед зарубіжних учених – К. Кабассі, Р. Селден, Г. Яусс.

Методичні аспекти опанування мистецтвом слова розглянуто в наукових працях Т. Бугайко, Ф. Бугайка, М. Рибникової (навчання й виховання засобами літератури); Є. Пасічника (формування мотивів навчально-пізнавальної діяльності учнів-читачів); А. Ситченка (технологізоване навчання літератури).

Засадничими ідеями для дослідження, що забезпечують передумови для розуміння готовності учнів до літературної діяльності, використання ними засобів ІКТ, становлять такі педагогічні дослідження: урахування міжпредметних зв'язків, індивідуалізації та гуманізації навчання, (Ушинський К.), самостійного перенесення знань і вмінь у нову ситуацію (Лернер І.), урахування принципів особистісно зорієнтованого навчання (Краєвський В.), використання творчого підходу до виконання завдань (Клименко В.), зорієнтованість на продуктивність навчання (Хуторської А.), формування компетентності як здатності до найефективнішого застосування знань (Бібік Н., Селевко Г.), використання на уроках технологізованої діяльності (Пехота О.).

Мета статті. Ставимо за мету дослідити актуальні проблеми виховання й інтелектуального розвитку молоді під час навчання української літератури, запропонувати шляхи підвищення рівня сформованості в учнів літературної, інформаційної компетентностей, практичного використання різних джерел, зокрема застосування засобів ІКТ у процесі аналізу художнього твору.

Цілі статті:

- з'ясувати роль рецепції й мистецької комунікації в підготовці учнів 10-11-х класів до сприймання мистецького твору з використання засобів ІКТ;
- запропонувати можливі види читацької діяльності з використанням ІКТ у ході подієвого, пообразного, проблемно-тематичного аналізів художнього твору;

- подати оцінки експериментальної роботи.

Готовність до читацької діяльності залежить від багатьох педагогічних чинників (знання тексту твору, володіння теорією літератури, читацький досвід, уміння застосовувати здобуті знання на практиці, оперування способами мисленнєвих дій) і психологічних, зокрема вікових особливостей, рівня освіченості, психологічних реакцій, темпераменту, спадковості, захопленості, бажання творити й пізнавати нове, відсутності страху припуститися помилок. У ході аналізу літературного твору важливу роль відіграє рецепція й мистецька комунікація між автором, твором і читачем, оскільки вони є прихованими, тому першочерговим завданням для вчителя є виявити їх у процесі формування літературної компетентності. Переходячи від сприймання до розуміння, а згодом до інтерпретування художнього твору, учень отримує досвід через знаходження відповідей на низку запитань, встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки. Застосування знань з літератури на практиці за посередництва ІКТ уможливорює естетичне, когнітивне й духовне зростання, формування смаку. Прихований автором зміст твору відкривається реципієнту й набуває особистісного звучання.

Рецепція в її естетичному розумінні, на думку Г. Яусса, означає двосторонній акт: враження від художнього твору і спосіб сприйняття читачем (або – якщо хочете – його «відповідь»). Читач (чи краще – адресат) може реагувати на мистецький твір по-різному: просто сприймати його чи (у кращому разі) критикувати, захоплюватися ним або заперечувати, гратися його формою, тлумачити його зміст, приймати визнані інтерпретації або прагнути самому написати оповідання (Яусс Г., 2007, с. 38).

Основу пізнання й навчання мистецтва слова має становити текстоцентричне вивчення літератури, оскільки потрібно осмислити зміст, форму твору, його сюжет, систему образів, позасюжетні елементи. Далі перехід до інтерпретації та реінтерпретації, співставлення задуму письменника й власного розуміння прочитаного, а згодом – дотворчого задуму і його реалізації. Читання тексту, зазначає О. Бігич, потребує вмінь орієнтуватися в композиції, авторських відступах,

других планах, алюзіях, прецедентності тощо, які в комплексі складають «текстову компетентність» (Бігич О., 2014, с. 9). Важливим є розуміння літературних напрямів, жанру, роду, стилю митця, епохи, а також вчинків персонажів, їхнього духовного світу, моральних цінностей, соціальної ролі. Прикладами можуть слугувати образи з творів М. Вороного Блакитна Панна як символ життя, весни (напряма – модернізм, течія – символізм, жанр – ліричний вірш), ліричний герой з поезії «Чари ночі» О. Олеся – відчайдушно закоханий (напряма – модернізм, течія – символізм, рід – лірика, жанр – вірш (романс), образ снігів з поезії «О панно Інно» П. Тичини як символ минулості, самотності, душевного холоду (напряма – модернізм, течія – поєднання неоромантизму й експресіонізму, рід – лірика, жанр – вірш).

Альянс особистісно зорієнтованого, діяльнісного, творчого й компетентнісного підходів забезпечують неупереджене, креативне мислення в ході опрацювання мистецтва слова завдяки інтересу доукраїнської літератури. Сучасний кваліфікований і компетентний читач, створюючи новий художній текст, використовує засоби ІКТ і джерела Інтернету для глибшого занурення в історію й теорію літератури, філософію, психологію, знаходить спільніестетичні судження у творах письменників, що убезпечує їх від ізоляції й надає можливість сповна насолодитися змістом. Пізнання цілісності мистецтва слова стає можливим через продукування власних ідей, відкриття нових для кожного учня обріїв, набуття читацького й соціального досвідів, проходження сходинок опанування засобами ІКТ.

Коли читач осягає зміст твору, то спочатку домінує чуттєве сприймання, оскільки емоції його переповнюють, згодом, прагнучи осмислити прочитане, докладаючи розумових зусиль, учень переходить до інтенції. Іntenціональність Е. Гуссерль вважає не лише переживанням, що наділене змістом, або направлене на сприйняття чогось, але й ідентифікацією та аналогією свідомості з тим, на що спрямована увага в цей момент. Наприклад, це та сама увага читача на текст тепер, й усвідомлення змісту (сенсу) тексту та сприйняття інформації, в той самий час, як

сам організм людини (читача) зайнятий скануванням й розпізнаванням символів тексту [Гуссерль Е., Електронний ресурс].

У творі акумулюються надбання моральних цінностей, відчуття епохи, історичні, географічні або природничі відомості, знання з психології й соціології, тому він впливає на інтелектуальну й чуттєву сфери. Систематичне застосування розумової активності, у ході якої виникають асоціації, тлумачиться зміст художнього твору, надається оцінка, аналізуються вчинки персонажів, ідейно-тематична спрямованість літературного тексту, сприяє набуттю життєвого досвіду й літературної компетентності, свідомого засвоєння норм моралі.

Пошукова робота, активізація пізнавальної діяльності учнів стосуються спочатку описаних у творі подій, але згодом школярі стають більш підготовлені й аналізують сюжет, авторські прийоми творення образів, звертають увагу на позасюжетні елементи, часово-просторові межі. У читача виникає особистісне ставлення й бачення, які він висловлює, за ними учитель української літератури розуміє: на скільки глибоко учень сприйняв твір, його вміння інтерпретувати й реінтерпретувати, робити власні висновки, захищати власну позицію, складати твори. Вдумливе й усвідомлене знайомство з мистецтвом слова вибудовується на літературознавчих і методичних прийомах роботи з художнім текстом. Важливо співвідносити їх з вимогами, прописаними в навчальних програмах і індивідуальними особливостями дітей старшого шкільного віку.

Учені (Г. Александров, В. Різун, Г. Селевко) подають різні класифікації педагогічних технологій, серед яких ІКТ належить до певного класу за такими ознаками: «напрямами модернізації традиційної системи навчання» [Александров Г., 2000, с. 58], «предметом технологічного впливу» [Різун В., 2013, с. 13], «орієнтацією на особистісні структури» [Селевко Г., 1998, с. 27]. Це означає, що впровадження ІКТ передбачає орієнтацію на особистість, участь учнів у самостійній творчій діяльності за допомогою інформаційних засобів. Поєднання людського фактору й інформаційних засобів у процесі аналізу художнього слова посилює ефективність формування ЛК старшокласників. Наприклад, подієвий аналіз

художнього твору із залученням електронних програм, операційних систем включатиме такі дії: з'ясування первинного враження / створення кольорової гама твору; вибіркового переказ епізодів тексту / ілюстрування фрагментів; розповідь про героїв / створення ментальної карти, діаграми їхнього фізичного й психічного стану; тлумачення лексичного значення слів / робота з електронними словниками, довідниками; встановлення причинно-наслідкових зв'язків / побудова схеми, таблиці; залучення інтеграційних зв'язків / робота з джерелами Інтернету, базою даних; пояснення загального враження від твору / створення власного тексту. Крім того, емоційно-естетичне сприймання можна посилити переглядом і аналізом репродукцій картин, екранізації фрагментів твору, що стане допомогою в його сприйманні як мистецтва слова. Чуттєве – використання запису учнівської інсценізації уривку твору, оскільки переживання за долю героїв не залишить нікого байдужим. Пізнавальне сприйняття доречно поєднати з побудовою алгоритмів, схем. Їхнє співвіднесення із сюжетом, розумінням задуму письменника сприятиме становленню всебічного розвитку інтелекту особистості.

У ході пообразного аналізу акцентується увага на характеристиці героїв й описах до твору, тому учням легко буде відтворити, зосередивши увагу на деталях, різні види портрету (паспортний, абстрактний, живописний) у літературно-інформатичних продуктах: створення образно-сислової презентації, уявного фото. Знання закономірностей перебігу психічних процесів створює умови для розкодування сну, марень, фантазій, переживань, внутрішнього монологу персонажа. Інструментом для осягнення літературного твору є єдність репродуктивних і евристичних прийомів, сполучуваність думки й почуття. Це приводить до цілісного аналізу, небайдужості до долі літературного героя, зацікавленості його внутрішнім світом, духовною еволюцією, моральними і фізичними випробуваннями, які випадають на долю персонажа. Утілити ціннісно-сміслові доміанти автора, висловити своє ставлення доречно у власному і/або спільному есе, яке учні розташовують на гул-диску. У процесі з електронним варіантом твору можливим стає студіювання його частин за допомогою зміни

шрифту, кольору й заливки, що візуалізує зміст і покращує орієнтування в ньому. Учитель за такої літературної діяльності старшокласників перетворюється з медіума, який тривалий час зосереджує увагу учня на своїй лекції, на тьютора, він скеровує й активізує діяльність своїх вихованців.

Допомогою в проведенні проблемно-тематичного аналізу стане використання буктрейлера, скрайбінгу, сторітелінгу, мікрофільму, розроблених реципієнтами, оскільки їх приваблює кіномистецтво. Це стане поштовхом до встановлення причин конфлікту, його наслідків, пошуку шляхів розв'язання. Цікаво спостерігати за амбівалентністю поглядів читачів та способом відстоювання ними власної позиції. Проблемно-пошукова, творча практики стають стимулом у поліпшенні власної літературної діяльності. На ґрунті пізнавальної активності, особистісного сприйняття, використання вольових якостей, урахування психологічних чинників з'являється бажання творити. З метою розширення світосприйняття доречно пропонувати старшокласникам відшукувати парадокси між можливим і дійсним, знайомити з філософськими творами, навчати брати участь у дискусії, диспуті, використовувати різні інформаційні засоби з метою представлення своєї читацької діяльності, що навчає нестандартно мислити.

Усвідомлений аналіз художнього твору, отримання естетичного задоволення від своєї праці, сприймання літератури як мистецтва слова, урахування її специфіки, знайомство з життєвим і творчим шляхом автора, розуміння культурних цінностей, застосування теоретичних знань, робота з текстом художнього твору, складання алгоритмів, побудова асоціативних рядів, логічних схем, розуміння авторського задуму сприятимуть ґрунтовному засвоєнню літературної інформації, набуттю ціннісних орієнтирів, літературної компетентності. Стимуляція внутрішнього діалогу учнів із персонажами творів, надання можливості розширювати світогляд реципієнтів за допомогою ІКТ сприятиме розвитку творчих здібностей старшокласників, збереже їхню індивідуальність. Учні відчують причетність до планування уроку, якщо стануть його співавторами, зможуть реалізувати свій

розумовий потенціал, отримують можливість виводити оцінку літературним явищам.

Із метою перевірки рівнів сформованості літературних умінь і навичок за результатами дослідно-експериментального навчання було розроблено завдання, що враховували рівень сформованості читацьких умінь, індивідуальні особливості, можливості сприймання репрезентативної системи школярів. Виконання кожного завдання вимагало вмінь критично мислити, використовувати засоби ІКТ, аргументацію власної позиції, що сприяло глибшому розумінню художнього твору, авторської позиції, вивченню запропонованого для опрацювання літературного матеріалу.

Старшокласники, аналізуючи твір, самостійно визначали мету читацької діяльності, обирали напрям, за яким повинна будуватися логіка пошуку, електронні програми, що дало змогу виконати завдання, реалізуючи творчий потенціал, літературні вміння. Від того, наскільки учні-читачі були обізнані зі шляхами літературного аналізу, методами роботи з інформацією (збір, організація, збереження, обробка, опрацювання, подання) залежала успішність формування ЛК.

Для перевірки сформованості ЛК старшокласників до уваги брався коефіцієнт якості навченості учнів, що вимірювався у відсотках від результатів поточних оцінок у класних журналах. Отримані дані проаналізовано й зафіксовано. Порівняльні рівні навчальних досягнень учнів з літератури можемо спостерігати за таблицею 1.

Таблиця 1. Порівняльні показники рівнів навчальних досягнень учнів з літератури (початок експерименту)

Класи		Високий	Достатній	Середній	Низький
Контрольні	Кількість	22	122	146	44
	%	6,6 %	36,5 %	43,7 %	13,2 %
Експериментальні	Кількість	38	92	145	35
	%	12,2 %	29,7 %	46,8 %	11,3 %

Зазначені коефіцієнти свідчать про те, що в КК і ЕК рівень сформованості навчальних досягнень майже однаковий, окрім учнів високого рівня. Різниця становить 5,6 %. Здебільшого школярі на початку експерименту оволоділи навичками аналізу тексту художнього твору, були знайомі з організацією читацької діяльності в процесі вивчення життєвого й творчого шляху письменників. Із метою здійснення аналізу результатів експериментального навчання використано педагогічне спостереження за виконанням проблемно-пошукових, творчих завдань, оцінювання літературного продукту, створеного учнями 10–11-х класів за допомогою засобів ІКТ з метою виявлення рівня сформованості ЛК. Для визначення вихідних даних про рівні сформованості ЛК проведено перший зріз, кількісні показники якого узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2. Порівняльні показники рівнів сформованості ЛК старшокласників засобами ІКТ на констатувальному етапі експерименту (І зріз)

Класи		Творчий	Функціональн ий	Основни й	Початкови й
Контрольні	Кількіст ь	20	119	149	46
	%	5,9 %	35,6 %	44,7 %	13,8 %
Експериментал ьні	Кількіст ь	37	93	145	35
	%	11,9 %	30,0 %	46,9 %	11,2 %

Результати читацької діяльності оцінювалися від 1 до 12 балів. Кількісна характеристика рівнів сформованості ЛК визначалася за формулою $R_{LK} = C:K$, де R_{LK} – рівень сформованості ЛК, C – сума отриманих балів за всі виконані завдання, K – підсумкова кількість завдань. Результат від 10 до 12 балів відповідав творчому рівню сформованості літературної компетентності, від

7 до 9 – функціональному, від 4 до 6 – основному, а результат нижче 4 вважався низьким. Проаналізувавши результати першого зрізу, дійшли висновків, що на недостатньому рівні сформована ЛК учнів-читачів старшого шкільного віку. Творчий і функціональний рівень засвідчено в 41,5 % учнів КК і 41,9 % в ЕК, що становить менше половини від загальної кількості.

Основою навчання української літератури в процесі формувального етапу експерименту стали знання тексту твору учнями старшого шкільного віку, уміння його аналізувати й інтерпретувати, орієнтуватися в інформаційних потоках, мобільно використовувати знання й уміння в стандартних і змінних ситуаціях. Учителі вимагали від десятикласників і одинадцятикласників як експериментального, так і контрольного класів прочитання текстів. Відомо, знайомство з творчістю митця може відбуватися шляхом залучення учнів до різних джерел інформації. Важливим було навчити учнів аналізувати отриману додаткову інформацію, оцінювати її, відбирати найважливіше.

На підготовчому етапі старшокласники в ЕК користувалися матрицями-опорами, що позначилося позитивно на творчому процесі. Перенесення знань з методики вивчення літератури за допомогою інформаційних засобів у реалії набуття читацького досвіду дало змогу учням експериментальних класів уміло спрямувати свої мислительні дії на осягнення змісту художніх творів і проникнення в їхню тканину. Отже, уведення розробленої методики позначилося на формуванні ЛК учнів старшого шкільного віку.

Урахування дидактичних, психологічних, валеологічних, ергономічних факторів у процесі проведення основного етапу експерименту сприяло поглибленню знанневого поля, підвищенню рівня організаторських умінь самостійної роботи й співпраці з однолітками в групі. Учні ЕК, маючи змогу користуватися всіма вищезазначеними додатками, а також, перебуваючи в полі зору вчителя-проектувальника, швидше адаптувалися до розв'язання запропонованих завдань, ніж їхні однолітки з КК, яким доводилося долати перешкоди, іти до мети, позбавляючись помилок.

У КК школярі-проектанти спочатку діяли за звичкою, а коли дефіцит інформації унеможливив виконання завдань на високому рівні, звернулися до додаткових джерел. Спроба знайти вихід зі скрутного становища спричиняла здебільшого потребу відшукувати альтернативні варіанти роботи з текстом художнього твору. Згаяний старшокласниками КК час не дав можливості в повному обсязі виконати завдання, тому й кількісні показники в контрольному класі були значно нижчі, ніж в експериментальному.

Із метою виявлення умов для підвищення рівня читацької діяльності старшокласників, сформованості ЛК засобами ІКТ, поетапного забезпечення експериментальної роботи після організаційно-мотиваційного етапу проведено другий зріз у 10-у класі, результати якого подано в таблиці 3.

Таблиця 3.

Порівняльні показники рівнів сформованості ЛК старшокласників засобами ІКТ (II зріз)

Класи		Творчий	Функціональн ий	Основни й	Початкови й
Контрольні	Кількіст ь	28	140	123	43
	%	8,4	41,9	36,8	12,9
Експериментал ьні	Кількіст ь	75	120	96	19
	%	24,2	38,7	31	6,1

Протягом експериментально-дослідного навчання учнів із творчим рівнем сформованості ЛК стало значно більше. Покращення якості становить 12,3 %, з функціональним рівнем – 8,0 %. Відсоток учнів з початковим рівнем знизився з 11,2 до 5,1. Результати спонукали до думки, що будь-яка робота потребує системного

підходу. Постійне звернення до текстів художнього твору, засобів ІКТ навчило старшокласників редагувати значні потоки інформації, критично їх сприймати, використовувати в разі потреби. Крім того, можливість працювати в групі в ЕК консолідувала розумові зусилля певної кількості учнів. Використаний метод проекту в поєднанні з традиційними методами визначав ряд дій стосовно знаходження відповідей на проблемні питання в процесі вивчення життєвого й творчого шляху митців, їхніх художніх творів. Проектна діяльність реципієнтів стала опорою у вивченні літератури.

Обмін читацьким досвідом під час вивчення певного твору, самостійне обирання учнями виду діяльності, який ураховував би їхні нахили, впливали на поступове зростання інтересу до формування ЛК. Мислительні операції старшокласників завдяки проведенню дослідно-пошукових, творчих, проблемно-пошукових завдань ставали більш послідовними, а можливість використовувати засоби ІКТ надавали шанс позбутися помилок ще на етапі планування.

Результати зрізу показали, що учні ЕК активно працювали, доводячи тим самим думку, що урізноманітнення форм і методів діяльності сприяє залученню комп'ютерів не як допоміжного фактору, а як повноправного об'єкту уроку. Завдання, що отримували читачі старшого шкільного віку в ЕК і КК, здебільшого носили дослідницький і творчий характер. На перших етапах проектної методики десятикласники й одинадцятикласники потребували інструкцій учителя літератури й алгоритмів дій, а згодом спостерігалось зменшення їхньої кількості й перехід до самостійності в організації та виконанні завдань із літератури школярами-проектантами. Це дало змогу отримати відповідь на запитання щодо необхідності допомоги словесника під час самоорганізації учнів-читачів, розвитку їхніх творчих здібностей. Виявилось, що педагогічного впливу потребували лише школярі з низьким рівнем, решта здійснювала виконання завдань, користуючись допомогою однокласників-консультантів, завчасно підготовлених учителем літератури.

У процесі діяльнісного етапу учні ЕК із задоволенням і майже без ускладнень виконували завдання, розроблені за експериментальною методикою, виступали

головними синхронізаторами своїх дій. Труднощі виникали в ході компаративного аналізу художніх творів, оскільки необхідно вміти проводити паралелі між творами зарубіжної, української літератури, використовувати асоціативні зв'язки. У процесі подання результатів дослідницько-пошукової та творчої роботи старшокласників, їхні судження доповнювалися, роботи вдосконалювалися. Аналіз й оцінювання продуктів читацької діяльності учнів 10–11-х класів, цілеспрямоване спостереження за процесом їхнього виконання дали змогу стверджувати, що в ході експерименту підвищувався інтерес до навчання літератури, розвивалися творчі здібності учнів, виникало бажання читати й аналізувати художні твори на новому рівні. Здійснення контролю відбувалося зі зворотнім зв'язком, діагностикою помилок.

В учнів із контрольних класів теж були помітні результати, що вказували на прогрес у навчанні, але вони були не значними. Так, відсоток учнів творчого рівня збільшився на 2,5 %, функціонального – на 6,3 %, низького – зменшився на 0,9 %. Це означало, що працюючи за традиційною методикою, школярі спроможні поліпшувати свої літературні здібності, навички аналізувати художні тексти, давати відповіді на проблемні запитання, але мають сформованість ЛК на недостатньому рівні, а вміння використовувати засоби ІКТ для формування ЛК було сформовано побіжно.

У ході продуктивного етапу експерименту учні старшого шкільного віку демонстрували сформовану ЛК, уміння мислити оригінально, структурувати навчальну літературну інформацію, використовувати здобуті знання на практиці. Уміння самостійно визначати мету й завдання літературної освіти, усвідомлювати потребу використання засобів ІКТ на уроках літератури сприяло задоволенню особистих читацьких потреб, набуттю ціннісних орієнтацій. Знання методів обробки й трансформації літературознавчої, мистецтвознавчої інформації стало допомогою у створенні різних літературних проектів. Організація робіт у групах створює умови для співпраці, активізації діяльності.

Урахування індивідуальних особливостей кожного читача покращило сприймання української літератури як мистецтва слова. Такий підхід у поєднанні з

поточним контролем надавав можливість максимально об'єктивно оцінити та ефективно керувати процесом засвоєння тем із літератури. Цілеспрямованість у досягненні позитивного результату вимагала від учнів критичного ставлення до своєї читацької діяльності, упровадження самооцінювання, самокорекції виявлених досягнень.

Аналіз результатів формувального етапу експерименту продемонстрував ефективність апробованої методики: уміння аналізувати й інтерпретувати художні твори, забезпечення психологічної, теоретичної готовності учнів до впровадження засобів ІКТ на уроках літератури, що сприяло динаміці навчальних досягнень у виконанні творчих, проблемно-пошукових завдань, підсумкових робіт в ЕК класах, позитивним відгукам про впровадження уроків літератури з використанням засобів ІКТ (діаграми, фрагменти відгуків старшокласників-читачів). Експериментальне навчання показало необхідність застосування розроблених нами методичних основ формування ЛК старшокласників, матриць самооцінювання й взаємооцінювання роботи учня-читача в групі під час виконання та репрезентації проекту з української літератури, виконаної групою учнів-читачів за допомогою програми «Microsoft Office PowerPoint».

Висновок. Проведений експеримент підтвердив актуальність досліджуваної проблеми та важливість практичного впровадження розроблених нами методичних основ формування предметної ЛК з використанням засобів ІКТ. Достовірність позитивних зрушень у методиці викладання літератури доведена завдяки результатам вихідного анкетування, узагальненим спостереженням, виконаним творчим проектам учнів-читачів за різними напрямками, збільшення знаннєвого поля старшокласників, підвищення рівня їхньої ЛК, зв'язку між набутими знаннями й можливістю їх втілення.

Таким чином, досліджено актуальні проблеми виховання й інтелектуального розвитку молоді під час навчання української літератури, з'ясовано їхню мотиваційну готовність до використання засобів ІКТ у предметній діяльності, запропоновано види читацької діяльності з використанням ІКТ у ході подієвого,

пообразного, проблемно-тематичного аналізів художнього твору для підвищення рівня сформованості в учнів літературної, інформаційної компетентностей, практичного використання різних джерел, зокрема застосування засобів ІКТ у процесі аналізу художнього твору; поданопоказники рівнів сформованості ЛК старшокласників засобами ІКТ.

Перспективи подальших досліджень проблеми полягають у визначенні методичних прийомів впливу на думки й почуття учнів під час формування аналітичних здібностей у процесі вивчення літератури.

Література

- Яусс Г. Р. Рецептивна естетика й літературна комунікація // Слово і Час. – 2007 – №6 – С. 37 – 45.
- Бігич О. Б. Кліпове мислення VS учіння студентів // Сучасні напрями викладання гуманітарних дисциплін в середніх та вищих навчальних закладах : мова, література, історія : матеріали IV Міжнародної наукової конференції, 17-18 квітня 2014 р., Горлівка. – Горлівка : Видавництво ПП «Колегія», 2014. – 276 с.
- Гуссерль Е. Інтенція / Е. Гуссерль – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <https://uk.wiktionary.org/wiki/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>.
- Александров Г.Н. Педагогические системы, педагогические процессы и педагогические технолгии / Г. Н. Александров // Изд. Академи и педагогических и социальных наук. – Вып. 4. – М. : Изд. НПО МОДЭК, 2000. – С. 51–62.
- Практична медіаосвіта: авторські уроки. Збірка / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; [за науковою редакцією В.В. Різуна]. – Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2013. – 447 с.
- Селевко Г.К. Современные образовательные технологи : учебн. пособ. / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

REFERENC

- Bihych, O.V. (2014), Klipove myslennia VS uchinnia studentiv // Suchasni napriamy vykladannia humanitarnykh dystsyplin v serednikh ta vyshchykh navchalnykh zakladakh : mova, literatura, istoriia : materialy IV Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii, 17-18 kvitnia 2014 r., Horlivka. Horlivka : Vydavnytstvo PP «Kolehii». 276 s.
- Iauss, H.R. (2007), Retseptyvna estetyka y literaturna komunikatsiia // Slovo i Chas. №6 S. 37 – 45.

- Husserl E. Intentsiia / E. Husserl – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : URL :<https://uk.wiktionary.org/wiki/%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F>.
- Aleksandrov, H.N. (2000), Pedagogicheskiye systemy, pedagogicheskiye protsessy y pedagogicheskiye tekhnoolhiy / H. N. Aleksandrov // Yzd. Akademyy pedagogicheskyykh y sotsyalnykh nauk. – Vyp. 4. – M. : Yzd. NPO MODЭK. 51–62.
- Praktychna mediaosvita: avtorski uroky. Zbirka (2013) / red.-upor. V.F. Ivanov, O.V. Volosheniuk ; [za naukovoio redaktsiieiu V.V. Rizuna]. – Kyiv : Akademiia ukrainskoi presy, Tsentr vilnoi presy. 447 s.
- Selevko, H.K. (1998), Sovremennyye obrazovatelnyye tekhnolohy : uchebn. posob. / H.K. Selevko. – M. : Narodnoye obrazovanye. 256 s.

ПРОБЛЕМА ФОРМИРОВАНИЯ ЛИТЕРАТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В ПРОЦЕССЕ АНАЛИЗА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИННОВАЦИОННЫХ СРЕДСТВ ОБУЧЕНИЯ

Светлана Паламарь, кандидат педагогических наук,
старший научный сотрудник, заместитель директора по научной работе

Педагогического института,

Киевский университет имени Бориса Гринченко,
б-р. Игоря Шамо, 18/2, 02154, г. Киев, Украина.

s.palamar@kubg.edu.ua

Людмила Назаренко,

кандидат педагогических наук,

учитель Николаевской общеобразовательной школы I – III степени № 11,
Николаев, Украина.

Melaniya2018@gmail.com

В статье рассмотрены актуальные проблемы эмоционально-интеллектуального развития и воспитания молодежи в процессе обучения литературы; выявлена мотивационная готовность учащихся 10-11 классов к использованию средств информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в предметной деятельности; предложены эффективные виды читательской деятельности с использованием ИКТ в процессе сюжетного и пообразного, проблемно-тематического анализа художественного произведения; представлены результаты экспериментальной работы. Определена связь с важными практическими задачами и показатели уровней сформированности ЛК старшеклассников посредством ИКТ. Раскрыт опыт использования ИКТ в процессе анализа художественного произведения. Освещены эстетическая

рецепция и художественная коммуникация (внутренняя и внешняя) между автором, произведением и читателем.

Ключевые слова: *литературная компетентность; информационная компетентность; читатель; художественное произведение; анализ художественного произведения; осмысленное восприятие; аналитическая деятельность; информационно-коммуникационные технологии (ИКТ); практические задания.*

THE PROBLEM OF THE FORMATION OF LITERARY COMPETENCE OF SENIOR PUPILS IN THE PROCESS OF ANALYSIS OF ARTISTIC WORKS WITH THE USE OF INNOVATIVE MEANS OF EDUCATION

Svitlana Palamar, Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Researcher, Deputy Director for Scientific Work of the Pedagogical Institute,
Borys Grinchenko Kyiv University,
18/2 Igor Shamo b-r., 02154 Kyiv, Ukraine,
s.palamar@kubg.edu.ua

Lyudmyla Nazarenko,
Candidate of Pedagogical Sciences,
Teacher of the Mykolaiv secondary school I - III degrees № 11,
Mykolaiv, Ukraine,
Melaniya2018@gmail.com

The article deals with the actual problems of emotional and intellectual development and education of youth in the process of studying literature; the motivational readiness of 10-11-grade students for the use of information and communication technologies (ICT) in the subject activity was determined; possible types of reading activity with the use of ICT during the event, analogous, problem-thematic analysis of the artistic work; experimental work evaluations are given. The emphasis is on the text-centric study of literature, the need for the emotional and intellectual perception of the art of the word, readiness for reader activity. The basic ideas of research are described. The reasons for teachers' unpreparedness to use ICT tools in the lessons of Ukrainian literature are singled out. The results of the questionnaire, conducted to determine the level of formation of literary competence (LC) of senior pupils, are summarized. In order to check the levels of literacy and skills development based on research and experimental learning. Developed tasks that take into account the level of the formation of readers' skills, individual peculiarities, the possibility of perceiving a representative school system, developed cross-cutting skills that a senior pupil-reader must possess for the purpose of continuous productive learning. The connection with important practical tasks, indicators of levels of LC formation for high

school students by means of ICT is presented. In scientific research, the experience of using ICT during the analysis of artistic work is disclosed. The aesthetic reception and artistic communication (internal and external) between the author, the work and the reader are highlighted.

Keywords: *literary competence; information competence; reader; artistic work; analysis of artistic work; conscious perception; analytical activity; information and communication technologies (ICT); practical tasks.*